

որ կը պատուիրէ սիրոյ ու ճանաչման ընդունակ ամէն էակի՝ որ ճանչնան ու սիրեն զայդ ամենամեծ, ամենասիրելի ու ամենակատարեալ Լստուծոյ, սիրել ինչպէս որ պէտք է զինքը սիրել. ըսել է, գերազանցապէս, ինքն իրմէ աւելի, ի վեր քան զամենայն ինչ, ու Սուրբ Վրոց պարզ ու ազդու խօսքերով՝ եր Բուր սրբուհ, եր Բուր հոգուհ, եր Բուր հոգի, եր ամենայն խորհրդուհ, եր ամենայն զօրութեամբ :

Որ կը պատուիրէ զինքը պաշտել, աղօթել իրեն այնպիսի կենդանի հաւատքով, այնպիսի խոնարհ վստահութեամբ ու անձին ոչնչացուցմամբ, որ ամենաբարեւոյն Լստուծոյ հայեցուածքը իրեն կը ձգեն, սիրտը կը շարժեն և իրեն ողորմութիւնը անոնց վրայ կ'իջեցնեն՝ որոնք որ կարգան առ նա :

ԿՐԾՆՔ, խորհրդաւոր ներշնչող, որ շնորհք կու տայ բարեգործութիւն ընելու և կը զօրացնէ նոյն իսկ ամենատկար սիրտերը գթութեամբ պարտքերը կատարելու . որ բողբոջել կու տայ, ընծիւղել ու ծաղկիլ իր օրինացը հաւատարիմ սրտերու մէջ՝ աւելի սիրելի, աւելի սրտաշարժ, երբեմն ալ աւելի դիւցազնական առաքինութիւններ . հաստատուն ու քաղցր բարեպաշտութիւն, հաւատք, կենդանի յոյս, հպատակութիւն աստուածային կամաց, համբերութիւն, ազնուական ամօթխածութիւն, անմեղութիւն, արիական ողջախոհութիւն, ժուժկալութիւն, բարեխառնութիւն, բարեկամութիւն, կարեկցութիւն, արդարութիւն . միանգամայն կը հեռացնէ չարէն, ու ապերախտութենէ, անիրաւութենէ, կեղծաւորութենէ, ստութենէ և ամենայն ցածութենէ կը սարսափեցնէ :

ԿՐԾՆՔ, օգնական ներշնչող, որ կը զօրացնէ զմանկութիւնը, ու կը մխլթարէ զծերութիւնը կենաց ճամբուն մէջ, ուր որ երբեմն այնչափ գթութեամբ այնչափ առաքարք կը հանդիպին, ու թող չտար որ ինկնինք, կամ թէ ինկած ըլլանք կը վերցնէ . կ'ազդէ մեզի երկիւղած ցաւեր, խղճի սուրբ խայթեր

և այն երկրորդ անմեղութիւնը որ զըջջումը կու տայ մեզի . մեզի Լստուծոյ վախը կը սորվեցնէ . այն որդիական վախը, զորն որ Պոսիւէ կ'անուանէ ամրագոյն նեցուկ առաքինութեան և նոյն իսկ հիմն մարդկային կենաց . և ես սիրով կ'անուանեմ վախերուն գեղեցկագոյնը, որովհետեւ այս վախը ուրիշ ամէն վախ կը մերժէ :

Սերձապէս ԿՐԾՆՔ, միակ և անմահ հաշտարար մարդկային ընկերութեանց, որ իրարու կը մերձեցնէ Լստուծոյ ամենայն որդիքը, և մի միայն տուն մը եղբարց կը կազմէ զանոնք և կը սորվեցնէ անոնց, որ իրարու բնաւ չժխտեն ոչ ճշմարտութիւն, ոչ սէր, և ոչ արդարութիւն . որ կը հաւաքէ իրենց ամենայն մտածութիւնները, իրենց ամենայն իղձերը՝ մի և նոյն ըղձի վրայ, մի և նոյն մտածութեան վրայ, որ է հասարակաց հօրը մտածութիւնն ու սէրը . նոյն կրօնքը զանոնք կը ժողվէ կրօնական տօներու ատեն միաբան մէկ սիրտ, մէկ հոգի, միաձայն ըլլալու, և միաբանութեամբ երգելու Լստուծոյ գովեստները, ու սովորելու ամենքը միակերպ զանիկայ սիրել, և իրեն սիրոյն համար նաև զիրար սիրել :

ԿՐԾՆՔ, “ որ, ինչպէս որ ճարտարութեամբ կ'ըսէ Ֆենեւին, ձեռք կ'առնէ անուշահոտ խոնկերը, մեծափառ արարողութիւնները, շքեղագոյն տաճարները, հանդիսաւոր ժողովները, վսեմ երգերը, գորովաշարժ ներդաշնակութիւնները, ծանրազին զարդերը, սուրբ սեղանոյն պաշտօնէից ծանր ու պարկեշտ տեսիլքը, որ հոգեւոր խորը սնուցանէ այն ամենայն առաքինութիւնները, զորոնք բարեպաշտութիւնը և Լստուծոյ սէրը կ'ազդեն, ու ներկայացնէ սուրբ սեղանոյն վեհափառ զոհք և ասանկով աւելի զգալի ընէ երկրպագութիւնը, երախտագիտութիւնը և անսահման հպատակութիւնը՝ զոր արարածը պարտկան է իր գերագոյն արարչին :

Լստէ ահա ԿՐԾՆՔ :

Լայց պէտք է այս ալ աւելցնեմ՝ որ

ԿՐՕՆՔԸ, այն սրբազան կապը, այն վեհ
կարողութիւնը, այն վսեմ իշխանու-
թիւնը, այն երկնային շնորհքը ու աս-
տուածային օգնականութիւնը,

ԴԱՍՏԻՆԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑ ՄԸՆ Է:

Իայց չըլլայ որ մէկը մտքէն անցնէ
թէ ասանկով էս զկրօնքն իր բարձրու-
թենէն կը ցածցընեմ ու կը նուաստա-
ցընեմ: ոչ երբէք. մարդկային դաստիա-
րակութիւնը անանկ մեծ բան է, որ
անոր նայելով չկայ բան մը որ աւելի
մեծ ըլլայ:

Տարակոյս չկայ՝ որ միշտ ու ամէն
տեղ կրօնքը մարդուս ու Բստուծոյ էա-
կան վերաբերութիւնն է. միակ վախ-
ճան Բստուծոյ արարչագործութեանը
և մարդկային կենաց. դաստիարակու-
թեան մէջ, ինչպէս ուրիշ բանի մէջ,
կրօնքը գերագոյն ՆՊԱՏԱԿ է, սկիզբն
ու վախճան, ամէն բանին աշխարհ
ու ծն:

Իայց նոյնպէս կրօնքը միանգամայն
ՄԻՋՈՑ մըն է. էական միջոց, անսխալ
միջոց, ամենակարող միջոց, որ ամէն
բանի ազդեցութիւն ունի. բայց նոյն-
պէս յատուկ ազդեցութիւն ալ ունի,
ինչպէս Կոստանդնուպոլիսի Բարեկրթութիւն-
նը, ինչպէս Նիւ-Թան Ֆարմոյն խնամքը:

Եւ խոստովանիմ. և չեմ կարծեր որ
ուրիշ բան մը ըլլայ որ աւելի լաւ ըմ-
բռնել տայ այդ արտաքոյ կարգի գործ-
քին մեծութիւնը ու ազնուութիւնը,
որն որ կ'անուանի մարդկային դաստիա-
րակութիւն: Բնեղբայրապէս աշխարհ-
քիս վրայ եղած գործքերուն մէջ մեծա-
գոյնն ու ազնուագոյնն է, վասն զի բոլոր
մարդս կը բովանդակէ, բոլոր ամբողջ
մարդը, այնպէս ինչպէս որ Բստուած
զմարդը մտածեց ու ստեղծեց. և դաս-
տիարակութիւնը կը շարունակէ աս-
տուածային այս գործքը այնպիսի բարձրա-
գոյն բանի մէջ՝ ինչպիսի է ստեղծագոր-
ծութիւնն ու հայրութիւն հոգւոյ:

Եւ ասոր համար կրօնքը՝ որ միշտ
նախագահ պիտի բազմի այդ հրաշալի
գործքին մէջ, նաեւ կը մտածուի իբրեւ
յաբոնկ ու առանձնական միջոց մը այս
գործքիս:

Յիշուի կրօնքն է մարդուս սիրտը ու

խղճարանը կազմողը. ինչպէս կ'ընէ այդ
բանը: Բայ բանը շատ հարկաւոր է
լաւ ըմբռնել: Համառօտիւ Զանանք
մեկնելու:

Դաստիարակութիւնը մարդուս միտքը
կը կազմէ ուսմամբ. ու բարեկրթութիւն
կը կանոնաւորէ, կը նուաճէ ու կ'ուղղէ
կամբ. և ասիկայ ահա կ'ըլլար ամբողջ
դաստիարակութիւն, գէթ հոգւոյն ամ
բողջ դաստիարակութիւն, թէ որ մարդս
դեռ ուրիշ աւելի փառաւոր առանձնա-
շնորհութիւն ալ չունենար, ուրիշ շատ
աւելի գերազանց վախճան մը, որն որ
զինքը զգալի բաներէն ու աշխարհքիս
անցողական կարգէն վեր բարձրացընե-
լով՝ յաւիտենական ու աստուածային
բաներու հաղորդակից կ'ընէ. իրեն կը
յայտնէ բարւոյն ու ճշմարտին գաղա-
փարը, արդարութեան ու գերագոյն
ուղղութեան, կրօնական ու բարոյա-
կան կատարելութեան գաղափարը, ու
սիրել կու տայ:

Հոս յարաբերութեանց ուրիշ կարգ
մը կայ, որ իր իմացողութենէն ու կամ-
քէն գերազանց վիճակ մըն է՝ քան թէ
կարողութիւն մը որ մարդուս խղճմտա-
նացը մէջ առաջին տեղին կը բռնէ. և է
պարտքը իմանալու ու կամելու. ասիկայ
անյաղթելի կերպով մարդուս ճանչնալ
կու տայ գեղեցիկը, արդարը, համես-
տը, և կը պատուիրէ որ զայն սիրէ և
քանի որ երկրիս վրայ է զայն՝ ի գործ
դնէ:

Բայ գերագոյն կարգիս համար մաս-
նաւորապէս կրօնքը կը կազմէ, կը վսեմա-
ցընէ, կը լուսաւորէ, կը զօրացընէ զհո-
գին, և տես ինչպէս. կրօնքը, որ լոյս է,
հոգաւոր Կոստանդնուպոլիսի Բարեկրթութիւն-
նը կը յայտնէ մարդուս այն գերբնական
ու գերազանց վախճանը, որ իր կենացը
յետին ու վախճանական նպատակն է:

Կրօնքը, որ նոյնպէս օրէնք է, Կոստան-
դնուպոլիսի Բարեկրթութիւնն ունի
կը հրամայէ մարդուս ինչ որ պէտք է ը-
նել և ի գործ դնել այդ վսեմ ու յաւի-
տենական վախճանին բարձրանալու հա-
մար. և ասով կը կազմէ անոր խղճարա-
նը, ստոյգ կերպով անոր առջեւ դնելով

բարւոյն ու չարին ծանօթութիւնը և ազդելով առջինին վրայ սէր ու երկրորդին ատելութիւն :

Նոյն կերպով նաև մարդուս սիրոյ կը կազմէ և սրտին մէջ կը սնուցանէ այն ազնուական ու մաքուր զգացողութիւնը , որ աղբիւր է առաքինի բերմանց : — Ս'իմանա՞ման կը կազմէ նաև անոր բնաւորութիւնը , կրթելով զինքը , որ ամէն պարտքերը հաստատութեամբ ու երկայնամտութեամբ 'ի գործ դնէ :

Ս'երջապէս կրօնքը , որ դարձեալ սէր է , շնորհ , ու աստուծային օգնականութիւն , կու տայ այս ամէն օգնութիւնները՝ որ մարդկային կենաց վերջին ու փառաւոր նպատակին կարենայ հասնիլ :

Նշաւասիկ ինչու համար կրօնքը մարդկային դաստիարակութեան զօրաւորագոյն միջոցն է :

Ուրեմն այս ամենքը համառօտենք . մարդուս զգացմունքները ազնուացնել , իր իմացողութիւնը լուսաւորել՝ հաւատոյ լոյսը բանին լոյսին վրայ աւելցնելով՝ ուղղել , մաքրել իր կամքը , կազմել իր խղճմտանքը , ամրացնել իր սիրտը ու բնաւորութիւնը , և ներկայ կեանքը յաւիտենականին բարձրացնել . այս է կրօնական ու բարոյական դաստիարակութեան պարտք :

Նյայտիսի է դաստիարակութեան մէջ կրօնից մասնաւոր պարտքը , յապոռէ ազդեցութիւնը :

Ս'իմանա՞ման յայտնապէս կ'երևայ՝ որ կրօնքը այս աստուածային գործքին մէջ ամենեւին բանէ մը օտար չկրնար մնալ ու պէտք չէ ալ որ մնայ : (Ս) Է որ միայն մասնաւոր վարժութիւն մը ըլլայ առանց անդրադոյն վախճանի , առանձին միջոց մը առանց ընդհանուր ազդեցութեան , իր պաշտօնը չկատարել , ու իրեն սեփական ազդուութիւնը բոլոր չկրնար 'ի գործ դնել : Իսկ թէ որ կրօնքը դաստիարակութեան մէջ ինչպէս որ պէտք է նէ անանկ ըլլայ , սխալները շտկելը միայն բաւական չսեպեր , հապա պակսութեց դէմը կ'առնէ . խրղճմտանքը մաքրելով , զնուութիւնը կը նու

րոգէ . հաւատք տալով , բանավարութիւնը կ'ուժովցնէ . սիրտը շարժելով , բնաւորութիւնը կը կազմէ ու կ'ազնուացնէ :

Ուրեմն կրօնքը դաստիարակութեան մէջ միջոց մըն է , որ կը թափանցէ , կը բռնէ , կը լուսաւորէ , կը զօրացնէ մէկալ ամէն միջոցները : Նշանց ասոր ամէն բան մարդկան ու տկար կը մնայ : Նշանց ասոր ամէն բան տկար է , փուճ , խաբէական , թիւր ու արհամարհելի :

Կրօնքը միայն դաստիարակութիւնը մեծարանաց դպրոց մը կը կազմէ : Նշտարակոյս այս բանիս խորին ու մտադիր դիտողութիւնն եղաւ որ յափշտակեց , ժամանակին նախապաշարմանցը դէմ , իմաստասիրական նորադանդութեան այս գեղեցիկ խօսքը . Ուղղափառութիւնն է մեծագոյն ու աւելի սուրբ դպրոց մեծարանաց , որ աշխարհէ բնաւորութեան ըլլայ :

Նայց կրօնքը , որ ամբողջ դաստիարակութիւնը մեծարանաց դպրոց մը կ'ընէ , կ'ընէ նաև զնոյն դաստիարակութիւնը առաքինութեան ու ճշմարտութեան դպրոց , և դպրոց երջանկութե :

Նշմ գիտեր որ արդեօք կենաց մէջ կը պատահի աւելի զուարթ օր , աւելի երջանիկ տօն , աւելի քաղցր ու մաքուր՝ յիշատակ քան ինչ որ կուենայ վարժարանի մը մէջ քրիստոնեայ դաստիարակութեամբ կրթուած առաքինի տղայն , կրօնից պաշտպանութեան տակ , առաքինութեանց և ուրախութեանց զմայլեցուցիչ տիրապետութեանը տակ , զորոնք որ կրօնքը կ'ազդէ : Հոն ամէն բան ճշմարիտ է , ազնուական , պարզ , զուարթ , խաղաղաւէտ , սիրելի . ամէն բան երկնային իմաստութեան մը գործք է ու ներշնչութիւն . ամէն բան գերմարդկային իշխանութիւն մը կը ցուցնէ , ամէն բան չէմ գիտեր ինչպիսի երջանիկ ու սուրբ ազդեցութիւն մը զգալ կու տայ , որ կ'ազնուացնէ , կը վսեմացնէ , կը գեղեցկացնէ ամէն բան :

Սխտքս կու գայ կենացս մէջ օր մը , որ շատ տպաւորութիւն ըրաւ ինծի այս մտածութիւնս : Թող տան ինծի իմ ըն-
թերցողքս որ հոս յիշեմ : Սեծ դո-աւ
ճո-ւէան շրջագայութեան առաւօտ մը
մեր տղաքը բարեպաշտական հեռաւոր
ուխտագնացութիւն մը պիտի ընէին
Պոնտի անտառը Տիրուհի հրեշտակաց
անուանեալ Սուրբ Բարաճաճայ ե-
կեղեցին : Բայ ուրախութեան օրը՝
Մարտիան աճառան մէջը իրենց շնոր-
հուեցաւ , ուսումնական դժուարին աշ-
խատութիւններէ ետեւ . վասն զի ար-
տաքոյ կարգի ուսումնասիրութիւն ցու-
ցըցած էին և իրենց հասակին նայելով
զարմանալի յաջողութիւն ունեցան ա-
մէնն ալ : Բաւաւտանց ժամը չորսին
ճամբայ ելանք և արեւը դեռ չծագած՝
արտերուն մէջէն առաջ կ'երթայինք :

Բմենքը այս ուրախութեանը պատ-
ճառաւ իրենցմէ դուրս էին ելած , զորն
որ աշխատութիւնը և կրօնքը շատոնց
իրենց համար պատրաստած էր , ու
զուարթութեամբ ճամբայ կ'ընէին ի-
րեք իրեք միացած ճամբորդութեան
երգն երգելով : Թաւոններն ալ ամէն
կողմէն կ'երգէին : Եւ կ'օրհնէի զԲար-
տուած՝ տեսնելով այդ բազմութիւն տը-
ղայոց ասանկ ուրախութիւնը , անմե-
ղութիւնը , ասանկ եռանդն ու անարա-
տութիւնը : Յանկարծակի արեւը հորի-
զոնին վրայ երեցաւ , և իրեն լուսաւոր
անիւր մեր վրայ շողացուց գեղեցիկ օ-
րուան մը բոլոր ճառագայթները : Բայն
ատենը բոլոր խումբը ուրախութեան
աղաղակ մը ձգեց . « Բըւը , Բըւը » ,

1 Ասոնցմէ մէկը բերնուց ըսած էր լաւ հասկը-
նալով ու առանց սխալի մը ամբողջ Տէլէմ-սը :

Ուրիշ մը քննութեան ներկայացուց , իր դա-
սերէն դուրս , 6.000 յունարէն ոտանաւոր տողեր ,
ու պատրաստ էր մեկնել որ մասն որ ուզէին :

Երրորդ մըն ալ գլ-ծ էր , նոյնպէս իր դասերէն
դուրս , մէկ քերականական բառ առ բառ թարգ-
մանութիւն ու լուծմունք մը , որն որ գրեթէ
60.000 գաղղիարէն ու յունարէն բառ կը բովան-
դակէր :

Մէկ խօսքով ամենքը իրենց ձեռքէն եկածը ը-
րած էին , և Բարիդու Պատի Կղերանոցին մէջ
չգտայ տղայ մը , որուն կարենայի յանգիմանու-
թիւն մը ընել :

և սկսան մեր մեծ քնարերգակին՝ այս
գեղեցիկ տողերը երգել :

Ի լուսազարդ երկնից խորան
Զետեղեաց զակն արփիական ,
Որ երկնաճեմ առեալ ըզհիւ՝
Լուսաւորէ զազգս համասփիւ :
Գեղանընջ ճաճանչաւէտ
Աստղն այն ըզգնայ յիւրն արահետ ,
Որպէս փեսայ չըքեղափառ ,
Որ ընդ կարմիրն արեւածայր
Յառագաստէ իւրմէ ելեալ
Երեւի պերճ եւ գեղափայլ :
Թըւի գիմացն իւր ի նըշոյլ
Էից բնաւից նորաստեղծուլ ,
Ինք սիգաբայլ յառաջ խաղայ ,
Ճեմ իբր արորա առեալ հըսկայ :
Իբր եւ զի մեծ են գործք քո , Տէր ,
Իբր յոգնազեղ շնորհացդ առնել :
Յօժարք լըծոյդ զուս ի ներքոյ
Մատուցանեն երկիւղածք քոյ .
Հըրճուանս ի քէնդ ազգէ երկիւղ ,
Եւ յօրինէ անքոյթ մեզ ուղ .
Տայ ընձեռէ մեզ յաղթանակ ,
Լուսաւորէ զառոյգն հասակ .
Զիմաստութեանն զերկնառաւ
Ծագեալ ի տղայս իսկ ճառագայթ :

Բայ տեսարանիս , անանկ պարզ ու
այնպէս մեծ , որ ամենեւին մտքէս պիտի
չելլէ , ինքը զինքս քաղցր ու խորունկ
մտածութեան մէջ զգացի : Բայն գեղե-
ցիկ երկինքը , այն կանաչ արտերը , այն
լուսոյ հոսանքը , այն ճառագայթարձակ
աստղը , այն կրօնական երգը , Բարտու-
թորովին ներկայ , տղայքը անանկ ու-
րախ իր աչքին առջև , այս ամէն բան
ինծի երեցաւ իբրեւ կենդանի ու փա-
ռաւոր պատկեր անոր՝ ինչ որ էր կրօնքը
այն սիրելի տղոց առջև , և քանի որ այն
գեղեցիկ արեւուն ճառագայթներուն
մէջ կը քալէին ու կ'երգէին՝ սկսայ ես
իրենց վարպետներէն երկուքին՝ որ
քովս էին , ըսել .

« Տեաք իմ , կը կարծէք որ այս
» վայրկենիս երկրիս վրայ ասոնցմէ ա-
» լելի երջանիկ տղայք ըլլան : Կը կար-
» ծէք որ ասոնցմէ շատ աւելի լաւա-
» գոյններ ըլլան և երկնից օրհնութեա-
» նը արժանաւորագոյն : Զէք ըսեր որ
» կրօնքը իրենց դաստիարակութեան
» մէջ անանկ է , ինչպէս որ այս արեւը
» բնութեան մէջ » :

1 Յովհաննէս Մկրտիչ Ռուսոյ :